

**BARKAMOL SHAXSNI SHAKLLANTIRISHDA
PSIXOLOGIK MEZONLAR***Eshmirzayev Bozar Saidmurodovich**Qashqadaryo viloyati Qamashi**tumani 77-maktab psixologi*

Annotatsiya: Mazkur maqolada mavzuga oid muhim ma'lumot fikr va mulohazalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: barkamol shaxs, kamolot, tarbiya, mezon,

Insonning barkamol shaxs sifatida shakllanishi uchun nasl-irsiyat (inson – biologik mavjudot sifatida), ijtimoiy muhit (ijtimoiy-iqtisodiy hayot) hamda maqsadga muvofiq tashkil etilgan tarbiya va uning faoliyati kabilar ta'sir etadi. Shuning uchun ham pedagogik ta'lim jarayonida talaba-yoshlarning shaxs sifatida rivojlanishi, ularning har tomonlama kamolga yetishi qonuniyatlari, shaxs kamolotiga ta'sir etuvchi omillar o'rganiladi. Oliy pedagogik-psixologik ta'limning asosiy maqsadi ham shaxsni aqliy, ma'naviy-axloqiy, estetik, jismoniy rivojlanishi, talabalar yosh va shaxsiy xususiyatlarini hisobga olgan holda ularning ijodiy imkoniyatlarini har tomonlama ro'yobga chiqarish, insonparvarlik munosabatlarini shakllantirishdan iboratdir. Tarbiya qonuniyatiga ko'ra shaxsning kamolga yetishi jamiyat rivojlanishidan orqada qolsa, ijtimoiy maqsadni amalga oshirish uchun shart-sharoitlar yaratilmagan bo'lsa, uni amalga oshirish qiyin. Sh.Majitova o'qituvchi kadrlar tayyorlashda bir butun, yaxlit shaxsni rivojlantirish muammosini tadqiq etar ekan, shaxsni ijtimoiy munosabatlar va ongli faoliyat sub'ekti sifatida talqin etadi. Shuningdek, shaxsning yaxlitligi atrof-olamni anglash hamda ijtimoiy muhit sharoitida aniqlanadi. O'qituvchining shaxs sifatida o'z-o'zini anglashi hamda faolligi, maqsadga intilishi talabaning ijtimoiy-pedagogik muhitga moslashishi va o'z-o'zini baholashiga yordam beradi, degan g'oyani ilgari suradi. Muallif B.G.Ananev, A.N.Leontev, L.S.Vigotskiylarning fikrlariga tayangan holda o'qituvchi shaxsi tarbiya va ijtimoiylashuv sharoitida shakllanadi, degan xulosaga keladi. Tadqiqotda bo'lajak o'qituvchini yaxlit shaxs sifatida rivojlantirishning pedagogik asoslari ishlab chiqilib, ular quyidagilardan iborat deb ko'rsatiladi: - rag'batlantirish (motivatsiya); - yaxlit shaxsni shakllantirish mezonlarini aniqlash; - pedagogik tizimga ega bo'lish; - shaxsni shakllantirish mazmuni, bosqichlari, jihatlari, unga qo'yiladigan talablar; - pedagogik jarayon; - talabalarning shaxslik-kasbiy yo'nalishi; - talabalarga qo'yiladigan talablar; - kommunikativ vositalar va ularga qo'yiladigan talablar. Tadqiqotchilarning fikrlariga tayanib shuni ta'kidlash lozimki, talabalarni barkamol shaxs sifatida shakllantirishda

quyidagi talablarga rioya etish muhimdir: - yoshlarning bilimlarni o'zlashtirishga bo'lgan qiziqishlari va qobiliyatlarini rivojlantirish; - ta'lim jarayonida talabalar faoliyatini pedagogik jihatdan to'g'ri tashkil etish; - talaba-yoshlarning har biriga individual yoshdashish; - pedagogik nazokatni shakllantirish; - kasb-hunarga tayyorlash; - noqulay vaziyatlardan to'g'ri yo'l topib chiqib keta olish qobiliyatiga ega bo'lishlariga erishish; - ijtimoiy faollik, fuqarolik rolini shakllantirish va hokazolar. Yuqoridagi talablarni amalga oshirishda barkamol shahsni shakllantirishga xizmat qiluvchi quyidagi mezonlar asos bo'lib xizmat qiladi. Barkamol shaxsni shakllantirish mezonlari: - shaxsni aqliy, ma'naviy-axloqiy, hissiy-estetik, jismoniy rivojlantirish; - ijodiy imkoniyatlarini namoyon etishga yo'llash; - insonparvarlik munosabatlarini shakllantirish; - yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda shaxsning individual o'ziga xosligini namoyon etishga sharoit yaratish; - fuqarolik nuqtai nazarining tarkib topishiga erishish; - hayotga, mehnatga, ijtimoiy ijodkorlikka tayyorlash; - o'z-o'zini boshqarish, demokratik tamoyillarni anglash, Vatani va xalqi oldida o'z mas'uliyati va burchini his etish. Barkamol shaxsni axloqiy tarbiyalashda, avvalo, jamiyat talabiga mos holda axloqiy tushunchalar, qoidalar, his-tuyg'ular, e'tiqod va xulqiga doir ko'nikmalar va malakalarni shakllantirish muhim vazifa sanaladi. Ma'naviyatli inson bilimli, kasbhunar egasi, Vatanning sodiq fuqarosidir. U o'z davlati qonunlarini biladigan va ularga amal qiladigan, o'z yurtidan g'ururlana oladigan, o'z Vatani boyliklarini saqlash bilan birga uni yanada boyitadigan, go'zalliklaridan bahramand bo'ladigan shaxs. U har qanday zararli illatlarga qarshi kurashadi, xalq boyligini avaylab asraydi. Axloq esa shaxsning xatti-harakatlari, yurish-turishi, turmush tarzi, hayot kechirish tamoyillari, qoidalari, ijtimoiy munosabatlar mazmunini ifodalaydi. Axloq ijtimoiy hodisa sifatida jamiyat ma'naviy-ruhiy hayotida o'ziga xos o'rin tutadi. U jamiyat tomonidan tan olingan tartib-qoidalar bo'lib, kishilarning xattiharakatlarini tartibga soladigan tamoyil sanaladi. Axloq – ma'naviyatning tarkibiy qismi sifatida shaxs rivojlanishining yuqori bosqichi sanaladi. Zero, axloqsiz, axloqiy me'yorlarsiz shaxsning ruhiy, jismoniy va ma'naviy yetukligi shakllanmaydi. Shuning uchun ham ma'naviyaxloqiy tarbiyada uzviylik, aloqadorlik dialektik xarakterga ega bo'lib, shaxsning ma'naviy-axloqiy shakllanishida muhim sanaladi.

Ma'naviy-axloqiy tarbiya mohiyatiga ko'ra insonning jamiyat oldida burchliligi, o'z xulq-atvorining jamiyat taraqqiyoti darajasi bilan uyg'unligi, shuningdek, ma'naviy-axloqiy xulq-atvorining insonning kishilarga bo'lgan hurmat-e'tiborini namoyon etuvchi mezonlardan ekanligini tushunishi, axloqiy ideallarining to'g'riligiga ishonch hosil qilishi, ma'naviy-axloqiy bilimlarining e'tiqodga aylanishi va e'tiqodning tizimli bo'lishini ta'minlash va ma'naviyaxloqiy odatlarning shakllanishi uchun zarur shart-sharoitlarni yaratadi. Estetik (nafosat) tarbiya talabalar tomonidan estetik bilimlarning egallanishi, ularda estetik madaniyatni tarkib toptirish, voqelikka

estetik munosabatlarni shakllantirish, estetik his-tuygʻuni rivojlantirish, hayot goʻzalliklari, tabiat va mehnatga muhabbatni tarbiyalash; estetik idealni shakllantirish hamda hayotiy faoliyatni tashkil etishda estetik qonuniyatlariga rioya etish koʻnikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Shaxsda sogʻlom turmush tarzi koʻnikmalarini shakllantirishda uning jismonan toʻgʻri rivojlanishi, oʻz salomatligini mustahkamlashi; aqliy va jismoniy faoliyatning yuqori darajada boʻlishiga erishish; gigienik malaka va koʻnikmaga ega boʻlishi; turmush tarzini mavjud axloqiy talablarga muvofiq tashkil etish; jismonan sogʻlom boʻlib, oʻziga va oʻzgalarga quvonch baxsh etish, zararli odatlardan saqlanish kabilar muhim ahamiyat kasb etadi. Talabalar oʻrtasida mehnat tarbiyasini tashkil etishda milliy va umumbashariy anʼanalariga tayanish, ustoz-shogird, oilaviy mehnat va hunarmandchilikning eng samarali metod va usullaridan foydalanish, zamonaviy kasb-hunarlar asoslarini oʻzlashtirish, ular tomonidan mehnatning shaxs rivojlanishida asosiy omillaridan ekanligini anglanishiga erishish muhim sanaladi. Shuningdek, barkamol shaxsning shakllanishida ekologik, iqtisodiy, huquqiy tarbiyalar ham oʻziga xos ahamiyatga ega.

Xulosa qilib aytganda, barkamol shaxs individ – shaxs – inson tizimida oʻz dunyoqarashi, nuqtai nazariga ega boʻlish, oʻz haq-huquqini hurmat qilishga oʻrganish, shaxslik xislatlarini tushunish, shuningdek, oʻz bilim, qobiliyat va koʻnikmalarini namoyon etib, oʻz “Men”ini qaror toptirish asosida shakllanadi. Insonning shaxs sifatida rivojlanishi uning qiziqishlari, xarakteri, qobiliyati, aqliy rivojlanganligi, ehtiyojlari, mehnat faoliyatiga munosabati bilan belgilanadi. Insonda yuqorida koʻrsatilgan xususiyatlar rivojlanib, uning ijtimoiy voqelikka, mehnatga, kishilarga, jamiyatga boʻlgan munosabati muayyan bosqichga yetgandagina u barkamol shaxs darajasiga koʻtariladi.

Adabiyotlar roʻyxati:

1. Gʻoziev E. Ontogenez psixologiyasi. T. Sharq. 2008 . B. 33-34.
2. Shoumarov G. Oila psixologiyasi. T.Sharq. 2001. B. 24-25.
3. Ivanov P.I., Zufarova M.E. Umumiy psixologiya. T. Oʻzbekiston. 1998.